

ИСТОРИЈСКИ КОРЕНИ ИНСТИТУТА КОМАНДНЕ ОДГОВОРНОСТИ У МЕЃУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Айспиракїї: Посмаїрајући војску и полиціју као ївоздене, сїроїо дисциїлиноване и усїројене секїїоре, несумњиво се може рећи да су они једни од најкомїлексниїх сисїема на којима су почивале и почивају државе али и сви друїи облици друшїивених заједница у исїорији. Са їим у вези, како би се обезбедило њихово ефикасније деловање неоїходно је било усїосїавиїи јасан однос између надређеної и подређеної или како је їо анїиички војсковођа Клеарх рекао: „Војник їреба да се боїи свої надређеної више неїо своїх неїријаїеља“. Међуїим, како је у исїорији позиција надређеної погразу-мевала неоїраничено широка овлашїења, а казна најчешїе їреїиїла само у случају каїааклизмичної пораза у раїу, посїеїено се и кроз дуїи временски їериод уводило поїиїање њеїове одїоворностїи за команде које је издавао. Тако се с почейка 20. века моїло їрви поїиї јасно уочиїи да се на мала враїа, и у оној мери у којој је до їада међународно їраво било развиїено, уводи инсїиуїї командне одїоворностїи. Сїичући све већу свесїи, а полазећи кроз сїрахоїїе два светїска раїа и суђење одїоворнима за избијање исїиїх, на међуна-родном плану јављала се све већа поїиїреба за креирање једної широ-ко порихваћеної, наднационалної кривичної їрава које би садржало и дефиницију командне одїоворностїи а на основу које би се їонила лица за поїиїенцијално извршена кривична дела.

Кључне речи: међународно кривично право, кривична дела, институт командне одговорности.

1. УВОД

На самом почетку треба истаћи да су се поједини принципи и институти међународног права појављивали самостално, појединачно и пре почетка

---

* Волонтер у Институту за међународну политику и привреду, ognjenbojanic1234@gmail.com.

његовог важења. Конкретно, рад ће се бавити, како и у наслову пише, историјским развојем института командне одговорности и најважнијим историјским моментима који су утицали на његово коначно дефинисање и каснију међународну примену.

Пратећи готово читаву људску историју чије су неприкосновене константе и до данас војевања и ратни сукоби, барем у начелу, може се рећи да је жеља за витешким и часним поступањем била идеал. Ако зађемо у период пре нове ере, превише писаних трагова нећемо наћи, но дело из VI века пре нове ере под називом „*Умеће рајвовања*“ аутора Сун Цуа говорило је о безрезервној одговорности и кривици команданта у случају непоштовања и неизвршавања наређења која је изрекао својим војницима.¹ У најстаријем познатом индијском правном кодексу, под називом Мануови закони, с краја 2. века пре нове ере, такође се говорило о одговорности војсковођа у копненим ратовима, док су сличне одредбе постојале како у праву Римског царства и античке Грчке тако и у Шеријату.² Налик овом схватању, мада доста касније, постојала је и Уредба Орлеана из 1439. године коју је донео Шарл VII у жељу реорганизације, модернизације и стварања стајаће војске, а све зарад победе у Стогодишњем рату. Део Уредбе се управо односио на питање опште одговорности команданата за дела која су потенцијално починили његови подређени.³ Ипак, један од првих примера међународног суђења током којег се суд позивао на одговорност сличну командној догодио се 1474. године. У питању је био витез Петер фон Хагенбах којем се на терет стављало низ силовања, убистава, кривоклества и друга дела супротна „закону Бога и закону људи“, почињена током његове управе над регијом Горње Рајне. Заправо, за суд је, поред чињенице да ли је окривљени учинио сам неко од ових кривичних дела, било важно и да ли је као одговорно лице предузео конкретне мере како до наведених злодела не би дошло. На основу одлуке суда, који је био сачињен од 28 судија из различитих земаља Светог римског царства, Петер фон Хагенбах је сматран кривим, те му је био одузет витешки чин и изречена смртна казна.⁴ О развијању идеје о начелима часног ратовања у многоме је допринео и краљ Шведске Густав II Адолф, који је 1621. године, у оквиру своје кодификације, посветио на десетине чланова из области војног законодавства. Мотив доношења ових прописа био је изразит услед високог степена недисциплине и склоности ка злочинима

1 „Ако речи наредбе нису јасно и гласно изречене, ако наредбе нису у потпуности схваћене, кривица је генералова. Али ако одредбе јесу јасне, а војници ипак не послушају, онда је то грешка њихових заповедника.“ Sun Cu, *Умеће ратовања*, Укронија, Београд, 2021, 5–8.

2 Д. Марковић, *Командна одговорност*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2013, 59.

3 Г. Гајић, *Командна одговорност у међународном кривичном праву*, Истраживачки центар Бања Лука, Бања Лука, 2017, 53.

4 Б. Ристивојевић, *Одговорност за радње њојчињеној у међународном кривичном праву: командна одговорност*, Библиотека Матице Српске, Нови Сад, 2003, 5, 6.

делова шведске војске.⁵ Како о одговорности надређених за извршена злодела потчињених нису само писали и говорили владари и војсковође, сведочи и књига из 1625. године под именом „О праву рата и мира”, холандског дипломате и правника, Хуга Гроцијуса. У овом делу се наводи како се заједница и њени прваци могу сматрати одговорним за дела поданика за која су знали, а нису их спречили, када су могли и требали да их спрече.⁶ Мање познат пример, али свакако добар за анализу историјског развоја института командне одговорности, јесте онај из 1689. године. Након неуспеле опсаде калвинистичког града Лондондерија на северу Ирске, краљ Џејмс II је одузео сва војна звања те уједно и ражаловао грофа Розена због његовог суровог начина опсаде који је подразумевао и низ злочина над невиним становништвом.⁷ Како су земље европског континента постепено напредовале претежно индустријски и војно, а неретко и територијално тако се упоредо на тлу Северне Америке водила борба за свеобухватном независношћу. На самом почетку сукоба између Велике Британије и тринаест „Уједињених колонија“, 1775. године донесен је документ са тзв. Америчким принципима ратовања чији је члан 12 управо говорио о обавезама и дужностима официра.⁸ Дакле, темељи идеје о важности одговорности команданта за своје војнике постављани су међу америчким народом готово у истом временском периоду када је доношена Декларација о независности, која је утрла пут ка осамостаљивању од британске круне, што само говори колико су дубоки корени конкретног института.⁹ Задржавајући се још у времену америчке борбе за независност треба истаћи и један случај суђења из 1779. године Хенрију Хамилтону, гувернеру Детроита, тада још увек територије под контролом Велике Британије кога су ухапсили Американци и оптужили за дела која су над цивилима учинили Индијанци, а под његовим надзором. За самог Хамилтона је савез са Индијанцима био један од последњих начина опстанка британске круне стога их је користио, а супротно ставу генерала Карлтона, као мамац за америчке револуционарне јединице. Иако су постојала упутства о деловању, индијанска племена их се нису придржавала, те су нападали читава насеља и превасходно цивиле избегавајући конфронтацију са мобилисаним лицима. Сва учињена дела су стављена на терет гувернеру Хамилтону за које је осуђен и утамничен, а касније и размењен као заробљеник.¹⁰

5 Једна немачка изрека, која је, како се претпоставља, настала у то доба управо говори о бруталности шведске војске: „Моли се дете, моли, сутра долазе Швеђани”. Д. Марковић, *op. cit.*, 59.

6 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 5.

7 W. H. Parks, „Command Responsibility for War Crimes”, *Military Law Review*, Vol. 62, 1/1973, 5.

8 Члан 12, као и целокупан текст наведеног документа наћи на: https://avalon.law.yale.edu/18th_century/contcong_06-30-75.asp, 20. март 2024.

9 Горе наведени члан 12 скоро потпуно је преписан члан „Ратних правила“ државе Масачусетс од 5. априла 1775. године.

10 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 6.

Нови сукоб између САД и Енглеске, али сада као две независне државе, из 1812. године доноси још један, занимљив пример кажњавања америчких војника и отпуштања њиховог надређеног из војне службе због спаљивања цивилне имовине у месту Св. Давид у Канади.¹¹ Не треба изоставити и један изузетно важан документ под називом Либеров кодекс настао 1863. године у средишту Сецесионистичког рата. Кодекс је саставио правник Франсис Либер и имао је немерљив значај, како у том моменту тако и у каснијем периоду, јер је на један прогресиван начин приступио питању анализирања и дефинисања закона и обичаја ратовања.¹² Разлози за креирање прве модерне, свеобухватне кодификације ратног права били су вишеструки, те су се односили преваходно на едукацију и еманципацију војске која је само током рата од цифре која је износила 13.000 порасла на готово 1.000.000 људи. Војсци је указивано на основна правила ратовања, поступање према ратним заробљеницима, цивилима, културним добрима...¹³ Анализирајући чланове Либерове кодификације појединачно, од којих ћемо неке и навести, може се рећи да је постојао висок степен хуманости спрам степена развијености људске емпатије тога доба. Чланом 37, под претњом строге санкције, гарантује се заштита цивилног становништва, како приватне својине тако и његових верских и моралних начела укључујући и заштиту жена као потенцијално угрожене категорије. На овај члан надовезује се и члан 44 који нешто детаљније говори о поступању према цивилном становништву, па тако под претњом смртне казне забрањује било какав вид нечовечног поступања према цивилима на окупираној територији, уништавање имовине без претходне дозволе надређеног, пљачку, пустошење, сакаћење, рањавање и напослетку убијање истих тих цивила.¹⁴ За саму тему ипак је најважнији члан 71, који недвосмислено говори о одговорности лица у командном ланцу: „Ко намерно наноси додатне муке непријатељу који је већ претходно онеспособљен, или га убије, или ко нареди или охрабри војнике да то учине, биће осуђен на смрт, било да припада војсци Сједињених Држава, или је непријатељ заробљен по учињеном злоделу”. Један од примера суђења по тачкама Либерове кодификације догодио се 1865. године, када је капетан Хенри Вирц као управник логора у Андерсонвилу осуђен на смрт, јер се између осталог теретио за непредузимање никаквих активности како би спречио злочине над заробљеницима или кажњавање оних који су злочине починили.¹⁵ Улазак у 20. век пратио је и трогодишњи сукоб између САД и Филипинске Републике који нам је донео нове случајеве у поступању официрског кора.

11 Слична ситуација догодила се и у месту Лонг Поинт, у истом округу, што је имало за последицу извођење команданта пред амерички војни суд. *Ibidem*.

12 Либеров кодекс је садржао 157 чланова подељених у 10 одељака. Целокупан текст доступан на: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp#art71, 20. март 2024.

13 М. М. Петровић, „Либеров код-век и по једне велике кодификације”, *Српска њолиџичка мисао*, 1/2014, 115.

14 *Ibid.*, 123.

15 Г. Гајић, *op. cit.*, 124.

Најпропраћенији случај свакако је био у вези са генералом Џејкобом Х. Смитом и његовим активностима на острву Самар. Наиме, оптужница се заснивала на претпоставкама да је охрабривао, наређивао и на друге начине омогућавао вршење злочина над ратним заробљеницима и цивилима. На крају поступка пред војним судом, генерал Смит је осуђен казном отпуштања из војске коју је поздравио и сам председник САД Теодор Рузвелт речима: „...официри на високим и одговорним функцијама морају бити посебно пажљиви у свом ставу и понашању како би држали контролу над било каквим недоличним чином својих подређених”.¹⁶ До сада наведени примери свакако су били важни у перспективи за настанак и развитак концепта командне одговорности, међутим следећи историјски моменат, доношење IV Хашке конвенције о закону и обичајима рата на копну 1907. године, имао је специфичан утицај јер је превазилазио границе унутрашњег права.¹⁷ У члану 1 Прилога наведене Конвенције наводи се како ратни закони и дужности не важе само за војску већ и за милиције које испуњавају између осталог и услов „да имају на челу личност одговорну за своје потчињене”. У наставку, члан 43 такође говори о одговорности командата, па са тим у вези се каже: „Пошто је власт законите власти фактички преша у руке окупатора, он је дужан да предузме све мере које од њега зависе како би успоставио и обезбедио, колико год је то могуће, јавни ред и сигурност, поштујући, изузев апсолутне спречености, законе који су на снази у земљи“. Иако ово није био први документ овога типа, он се према мишљењу многих аутора истицао по томе што је барем посредно започео са разрадом идеје кривичне одговорности појединца на међународном плану.¹⁸ Горе изнесено мишљење које је у литератури доминантно, поједини аутори пак оспоравају тврдњом да циљеви IV Хашке конвенције нису били толико прогресивни и далекосежни, или се бар није могло предвидети да ће бити такви, већ да су служили *ad hoc* за решавање тадашних питања и нејасноћа. Узимајући за пример горе наведене чланове, наводи се како задатак члана 1 Прилога IV Хашке конвенције није био да у средиште тумачења постави команданта и његову одговорност, већ да се јасно утврде принципи по којима би могли да се препознају и разликују регуларне од неформалних и нерегуларних снага, а све у циљу ефикасне примене до тада донесених одредаба о обичајима ратовања на међународним конференцијама. Што се тиче члана 43, његов циљ такође није био указивање на командну одговорност као такву, већ просто навођење и описивање обавеза надређеног у случају да се нађе у

16 W. H. Parks, *op. cit.*, 9.

17 Целокупан текст IV Хашке конвенције из 1907. године, доступан на: https://www.isac-fund.org/download/МНР-zbirka_2013.pdf, 21. март 2024.

18 Члан 19 X Хашке конвенције из 1907. године наводећи случај бомбардовања међу ратним бродовима, истиче да „главнокомандујући ратних бродова мора водити рачуна о томе да се одредбе горњих чланова правилно спроводе“. Antonio Kaseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005, 237.

конкретној ситуацији каква је у датом члану.¹⁹ Дакле, другим речима да су творци конкретного документа хтели да се командна одговорност нађе у њему они би томе потпуно другачије приступили тј. експлицитно би је у неком од чланова навели. Ако бисмо ипак узели први став као релевантан, свакако не бисмо могли избећи још једну ноторну чињеницу која је представљала хроничну бољку међународног права, готово све до завршетка Другог светског рата, а која се односила на то да иако је кривична одговорност појединца потенцијално била дефинисана, није постојала никаква санкција коју би тај појединац сносио за учињено дело. На овом примеру се заправо видела слабост и мањкавост Хашке конвенције која само доследно описује дух тога доба, а све у контексту слабе развијености међународног права.

2. ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И МЕЂУРАТНИ ПЕРИОД

Крај Великог рата за собом је донео катаклизмична разарања невиђена до тада и силе победнице су стога сматрале да је неопходно кривце за избијање таквог сукоба казнити и извести пред лице правде. На Париској мировној конференцији одржаној од 1919. до 1920. године основан је Комитет за установљавање одговорности креатора рата и спровођење санкција који је био сачињен од неколико нижих одељења специјалне намене.²⁰ Најкомплекснији задатак свакако је имао Поткомитет чија је дужност била утврђивање одговорности за рат и потрага за организаторима и починиоцима злочина у време рата. Стога марта 1919. године Комитет је, а на основу пређашњег рада Поткомитета, у поднесеном извештају као главне кривце за изазивање рата окарактерисао Немачку и Аустроугарску, а потом Бугарску и Турску. У наставку израђен је био и списак под називом „Повреде закона и обичаја рата и закона хуманости“, са таксативно наведена 32 дела којима су се кршиле тековине конкретного извештаја.²¹ Ентузијазам чланова Поткомитета био је толики да су, без било какве пређашње међународне праксе, предложили и оснивање посебног трибунала који би судио свим одговорним лицима независно од њихове војне или политичке функције, а на основу раније донесених Хашких конвенција из 1899. и 1907. године.²² Ипак, делегација САД је почетком априла 1919. године изразила неслагање са овим предлогом сматрајући да је у основи потребно изоставити од кривичног

19 А. Игњатовић, „Командна одговорност у теорији и пракси међународног кривичног права“, *Војно дело*, 4-5/2002, 93, 94.

20 Поткомитет за кривичноправну материју, Поткомитет за истраживање одговорности за рат и Поткомитет за репарацију и компензацију. Тијана Шурлан, *Злочини прошлог човечности у међународном кривичном праву*, Службени гласник, Београд, 2011, 91.

21 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 7.

22 Трибунал је требао имати 5 судија и то по једног из САД, Велике Британије, Француске, Италије и Јапана. Д. Марковић, *op. cit.*, 61.

гоњења шефа државе спрам осталих функционера владе и војске. У даљем излагању они су заступали став да се не може говорити о одговорности ако она није безусловно и недвојбено утврђена тј. да позиција или дужност коју појединац обавља не може никако бити темељни елемент на основу ког настаје његова одговорност.²³ Упозоравали су такође и на питање легалитета, јер би суђење на основу наведених аката било супротно забрани примене ретроактивности као темељног принципа кривичног права.²⁴ Овом питању на сличан начин је приступила и делегација Јапана, што је у великој мери одредило ток овог, за то време испоставиће се, захтевног подухвата. На инсистирање великих сила европског континента у коначном и најважнијем акту Париске мировне конференције, Версајском мировном уговору потписаном са Немачком јуна 1919. године, ипак 4 члана од 227 до 230 су говорила о појединачној одговорности монарха, војних, политичких делатника и обавези Немачке као државе да делује конструктивно у поступцима, без било каквог противљења и опструисања истих.²⁵ Члан 227 је као одговорног за „највишу повреду међународног морала и неприкосновену повреду међународних уговора“ навео бившег немачког цара и врховног команданта Вилхелма II Хоенцолена, што је свакако био антипод дотадашег схватања како једном владару или шефу државе може судити само његов народ. Сама конструкција која је позивала на одговорност могла се тумачити као збирни појам алудирајући на поједине конкретне преступе, попут упада Немачке у Белгију и Луксембург 1914. године, чиме су директно прекршени међународни уговори из 1830. и 1867. године којима се гарантовала неутралност овим двама државама. Такође, речено је како су Немачка и њен цар у сарадњи са Аустроугарском интензивно радили на одбијању било каквог споразума који би спречио избијање рата. Оптужбе су биле јасне, али доказни материјал је најблаже речено био недовољан како би се поткрепио општи наратив и убеђење да се Немачка, њен владар, официри и политичари окриве а потом и казне. Докази нису пресудно утицали на чињеницу да се кајзеру на крају није судило, већ су то били разлози друге природе. Наиме, Вилхелм II је у предвечерје потписивања примирја новембра 1918. године избегао из своје државе и уточиште пронашао у неутралној Холандији. На захтев врховног већа Париске мировне конференције с почетка 1920. године о екстрадицији кајзера, Холандија је одговорила негативно описујући оптужницу као политички акт. Бранећи овакву позицију речено је како Холандија није потписница Версајског мировног уговора и да он самим тим има необавезујући карактер за њу. У наставку назначено је и како кривична дела за које се тражило његово изручење нису била део никаквих уговора потписаних

23 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 7.

24 W. A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, 41.

25 Целокупан текст Версајског мировног уговора доступан на: https://www.census.gov/history/pdf/treaty_of_versailles-112018.pdf, 26. мај 2024.

између Холандије и других земаља, те напослетку водећи рачуна о својој традицији Холандија је увек пружала азил пораженим снагама у међудржавним сукобима.²⁶ Тако је кајзер остатак живота провео у изгнанству никада не одговарајући нити за један преступ и кривично дело за које се теретио на Париској мировној конференцији. Како је члан 227 јасно назначио одговорност немачког цара тако су наредни чланови 228, 229 и 230 утврђивали надлежност и састав будућег трибунала, одговорност осталих најважних војних и политичких чинилаца и обавезу Немачке да их по захтеву тог трибунала испоручи. Списак који су савезници фебруара 1920. године доставили Немачкој бројао је 896 имена којима би се потенцијално судило по основу командне одговорности, за саучесништво или барем за наређивање извршења тешких злочина.²⁷ Међутим, имајући у виду негодовање Немачке по питању екстрадиције својих држављана и њену претходну условну предају савезници су се сагласили и дозволили да се суђења спроведу пред Врховним судом у Лајпцигу.²⁸ Како је по овом питању ентузијазам савезника опадао, тако је и Немачка избегавала са покретањем поступака на које се чекало све до маја 1921. године.²⁹ У погледу донетих пресуда недвосмислено треба рећи да су биле одраз тенденционалне пристрасности, јер је већина ослобођена оптужби, а и онима који су били кажњени изречене су релативно благе казне, што је само додатно показало немогућност и неспремност домаћих судова да одлучују у међународно-кривичноправним предметима.³⁰ Ако се ипак изузму донете одлуке, ова суђења, и уз бројне формалноправне недостатке, била су у извесној мери важна за развој института командне одговорности. Стога ћемо навести једно суђење капетану Емилу Милеру из маја 1921. године, као пример у оквиру ког се први пут званично споменуо израз „командна одговорност“. Поступак против помениутог капетана водио се превасходно због његових активности у вези са функцијом управника логора Флави Мартел током прве половине 1918. године. Главна ствар која му се стављала на терет је његово понашање и став по питању злочина који су чињени од стране логорских стражара над заробљеницима.³¹ Узевши у обзир његову позицију, добио је изузетно благу затворску казну од 6 месеци и то не примарно због пропуштања да реагује са позиције надређеног, већ због личног учествовања у злостављању и

26 М. Шкулић, *Међународно кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022, 98.

27 А. Игњатовић, *Командна одговорност у међународном кривичном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 2002, 19.

28 Суђења вођена пред Врховним судом у Лајпцигу у историографији су позната још и под називом „Лајпцишки процеси“.

29 Д. Марковић, *op. cit.*, 62.

30 Од почетне бројке са 896 имена на оптуженичким клупама нашло се свега 12, док је на крају судског процеса казне добило њих 6, док је осталих 6 оптуженика ослобођено.

31 Д. Марковић, *op. cit.*, 62.

убиствима затвореника.³² Оптужбе за кривицу најутицајнијих и најважнијих личности војних и цивилних структура Немачке имале су поред правничке и јасну политичку димензију, јер је утврђивање и потврђивање кривице представљао основ за наплаћивање репарација, увођење различитих ограничења и санкција Немачкој.³³ Што се тиче осталих поражених држава у предлозима мировних уговора расправљало се о одговорности и кажњавању одговорних, али се у коначним верзијама ово питање уопште није помињало или је то било штуро и површно. Овакво стање било је добрим делом последица и различитих политичких фактора тј. нових међународних односа који су наступали и на којима је ницао нови послератни поредак.

Период између два светска рата није у великој мери био плононосан, што се тиче развоја института командне одговорности. Друштво народа замишљено као кровна организација није било кадар да контролише примену силе. Напредак је ипак корак направљен доношењем три Женевске конвенције током 1929. године, којима је делимично извршена допуна пређашње IX и X Хашке конвенције. Са тим у вези, занимљив је био члан 26 Женевске конвенције о рањеницима и болесницима који ставља у дужност „главнокомандујућем зараћених армија да детаљно предвиди спровођење напред наведених чланова, као и за непредвидљиве околности“. Део наведеног члана нам указује на дужност надлежног да у оквиру својих овлашћења предузме мере које су у датим околностима погодне, у циљу заштите ратних заробљеника и цивила.³⁴

3. ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ И ПОСТУПЦИ ПРЕД МЕЂУНАРОДНИМ ВОЈНИМ ТРИБУНАЛИМА У ТОКИЈУ, НИРНБЕРГУ И ДРУГИМ ОКУПАЦИОНИМ СУДОВИМА

Није прошло ни три пуне деценије, свет је задесио још већи и катастрофалнији полум у виду Другог светског рата. Као и у Великом рату међу савезничким лидерима провејавала је жеља да се казне одговорни за покретање новог сукоба. Међутим, поучени ранијим искуством, на планирању и организовању Трибунала радило се сада темељно и постепено у неколико фаза. Још током сукоба савезници предвођени САД, Великом Британијом и Совјетским Савезом су децембра 1942. године донели Декларацију о одговорности Немачке и Немаца за учињене ратне злочине истичући у први ред злочине над јеврејском популацијом на читавој окупираној територији.³⁵

32 Неки од познатјих случајева пред Врховним судом у Лајпцигу били су још и „The Dover Castle“ и „The Llandovery Castle“, а тицали су се потапања савезничких бродова-болница од стране немачких поморских снага.

33 Члан 231 Версајског мировног уговора.

34 А. Kaseze, *op. cit.*, 237.

35 Т. Шурлан, *op. cit.*, 93.

Упоредо са преузимањем иницијативе на Источном фронту, међу савезницима све су гласније биле идеје о детаљном прецизирању како се односити након завршетка рата са одговорнима за учињене злочине. Тако се на Московској конференцији одржаној октобра 1943. године донео документ под називом „Декларација о зверствима“ који је својим текстом указивао на злочиначке активности немачких јединица на окупираним територијама, те је самим тим представљао и основ утврђивања одговорности на будућим нирнбершким суђењима. Наведеним актом, између осталог, указано је на надлежност домаћих судова земаља савезника у вези са будућим процесима кроз формулацију да ће „сви одговорни за зверства и злочине бити враћени у државе у којима су њихова одвратна дела извршена, да би им било суђено и да би били кажњени по законима тих ослобођених земаља и ослобођених влада, које ће у њима бити установљене“. Прецизирајући надлежност домаћих судова, творци Декларације свесно су извршили и категорисање злочина са тачном географском одредницом у односу на оне злочине који „немају никакво посебно географско опредељење, а који ће бити кажњени по споразумној одлуци савезничких снага“.³⁶ Следећи, можда и пресудни корак у процесу формирања и спровођења поступка против нациста направљен је доношењем Лондонског споразума августа 1945. године којим је озваничено оснивање Међународног војног трибунала са седиштем у Нирнбергу, као и објављивање његовог Статута.³⁷ Лондонски споразум је својом садржином на темељнији и правнички прецизнији начин обрадио питање које је већ било Московском декларацијом утврђено, како судити одговорнима за учињене злочине током Другог светског рата. Тако су Московска декларација, а потом и Лондонски споразум несумњиво представљали два носећа стуба на којима су почивала сва послератна суђења нацистима. Што се тиче самог Међународног војног трибунала, како се и наводило у члану 1 Статута, био је основан „ради правичног и брзог суђења и кажњавања главних ратних злочинаца Европске Осовине“. Кроз чланове 6, 7 и 8 утврђено је питање појединачне одговорности, са тим да се у последњем пасусу члана 6 одговорним сматрају не само непосредни извршиоци већ и „вође, организатори, потстрекачи или саучесници који су учествовали у састављању или извршењу неког заједничког плана или завере ради извршења било којег од горе поменутих злочина, одговорни су за сва дела извршена у извођењу таквог плана ма од којег лица“.³⁸ У наставку, следећа два члана су се бавила питањем ослобађања од одговорности и могућношћу ублажавања

36 Целокупан текст „Декларације о зверствима“ доступан на: https://www.cvce.eu/content/publication/2004/2/12/699fc03f-19a1-47f0-aec0-73220489efcd/publishable_en.pdf, 2. април 2024. године.

37 Целокупан текст Лондонског споразума из 1945. године доступан на: <https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/archivefiles/London%20Agreement%20by%20United%20Nations%2C%208%20August%201945.pdf>, 3. април 2024. године.

38 У оквиру члана 6 Статута Међународног војног трибунала у Нирнбергу набројана су и кривична дела за која се одговарало и то су били: 1) Злочини против мира;

казне. Тако се у члану 7 високорангирана позиција оптужених у државном апарату Трећег Рајха „није сматрала као разлог за ослобађање од одговорности или за ублажавање казне“. Чланом 8 предвиђено је било да се неће ослободити одговорности ни онај који је „радио по наређењу своје владе или свог претпостављеног“, али да се то може узети као разлог за „ублажавањем казне, ако суд нађе да тако захтева правичност“ по чему се разликовао од члана 7. На самом суђењу пред Међународним војним трибуналом у Нирнбергу које је трајало до октобра 1946. године, питање командне одговорности се није експлицитно наводило, јер је како Ристивојевић сматра „већ било довољно оптужби за извршење чињењем односно наређивање дела, па се командна одговорност указивала као сувишна и непотребна“.³⁹ Непомињање командне одговорности делом је била и последица стратегије тужилаштва како би се сузио маневарски простор оптуженима и њиховој одбрани који су могли да се позивају на чињеницу да су све директиве и наређења стизали од Адолфа Хитлера чиме би се у потпуности или барем делом ослобађали одговорности, што ни у ком смислу за Трибунал, лидере држава савезничке коалиције, али и читаву јавност није било прихватљиво.⁴⁰

Како се Трећи Рајх није сматрао јединим изазивачем Другог светског рата, тако се ни само нацистима није судило. Наиме, панднам Међународном војном трибуналу у Нирнбергу основан је априла 1946. године – Међународни војни трибунал за Далеки исток, чији је циљ био да суди за злочине учињене на тлу Азије пре и током Другог светског рата. Настанак Трибунала за Далеки исток имао је своје етапе од којих је најпрепознатљивија Потсдамска декларација донесена јула 1945. године у оквиру које се под чланом 10 наводи: „Ми немамо намеру да Јапан буде поробљен као раса или уништен као нација, али очекујемо круту правду која ће се изрећи свим ратним злочинцима, укључујући и оне који су били окрути према нашим заробљеницима“.⁴¹ Следећа етапа била је у вези са Московском конференцијом децембра 1945. године, у оквиру које је утврђено да ће, налик на Европу, високоранжираним војним и политичким делатницима судити Међународни војни суд, док ће осталима судити национални судови.⁴² Оснивање Трибунала за Далеки исток било је својеврсно, јер му је јануара 1946. године претходила прокламација америчког генерала Дагласа Мекартура. Овакав начин оснивања се у многоме разликовао спрам свог пандана у Нирнбергу, јер је он формиран на основу међународног договора, где Немачка ни на који начин није суделовала. Са друге стране, Трибунал за Далеки исток је

2) Ратни злочини; 3) Злочини против човечности. *Nirnbërška presuda*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1948, 14, 15.

39 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 8.

40 Д. Гајић, *op. cit.*, 127.

41 Целокупан Потсдамске декларације доступан на: <http://www1.udel.edu/History-old/figal/hist371/assets/pdfs/potsdam.pdf>, 3. априла 2024. године.

42 А. Мајковић, *Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok-Tokijski proces*, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб, 2022, 4.

почивао на претходном договору са Јапаном и његовим саглашавањем са принципима Потсдамске декларације коме је потом уследио наведени акт генерала Дагласа МекАртура.⁴³ У склопу прокламације генерала МекАртура налазила се и Повеља Међународног војног трибунала за Далеки исток, која је доста личила на Статут Трибунала у Нирнбергу. Конкретно, у погледу појединачне одговорности, сличности су биле и више него приметне што се могло уочити у члану 6 Повеље, где се одговорним могао сматрати свако без обзира на свој положај, посредну или непосредну умешаност у извршење кривичног дела.⁴⁴ Суђења су трајала до новембра 1948. године, оптужено је било 28 лица која су припадала самом врху војног и политичког естаблишмента.⁴⁵ Занимљиво, као и пред Трибуналом у Нирнбергу, у Повељи није била предвиђена командна одговорност, али у оптужници јесте под тачкама 54 и 55, при чему је таква дихотомија отежавала примену овог института. Текст наведене тачке базиран је био на чињеници да су оптужени „намерно и непромишљено занемарили своју обавезу предузимања адекватних корака како би обезбедили поштовање и спречили кршење постојећих конвенција и закона обичаја ратовања чиме је несумњиво прекршено ратно право“.⁴⁶ Треба навести да је ово уједно био и први документ у коме је институт командне одговорности споменут на правно обавезујући начин.⁴⁷ Пре него што се вратимо на командну одговорност са процеса у Токију, потребно је истаћи пресуду генералу Томојуки Јамашити која се сматра преседаном у примени института командне одговорности. Како је Јапан окупирао Филиппине јануара 1942. године, перманентно су вршени злочини над локалним становништвом најчешће у циљу одмазде због акција герилских, антијапанских јединица. Најучесталији и најсвирепији злочини чињени су у периоду између октобра 1944. и септембра 1945. године, за време борби јапанских окупационих снага са једне стране, локалних филипинских герилских јединица и регуларне војске Сједињених Америчких Држава, са друге стране. Управо у том периоду, 9. октобра 1944. године на Филиппине као војни гувернер и уједно командант 14. армије долази генерал Томојуки Јамашита. Као војни стратег са раније стеченим искуством, а у циљу консолидације, генерал Јамашита је своје јединице поделио у три оперативне групе са посебним задацима дуж целог острва, док се он сам са својим штабом и малим бројем војника повукао у неприступачне планинске делове. Генералу Јамашити није било у циљу да брани град већ насупротив, желео је да тежиште борби

43 S. Horwitz, „The Tokyo Trial“, *International Conciliation*, Vol. 62, 1950, 477.

44 Целокупан текст члана 6 и Повеље доступан на: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf, 10. март 2024.

45 Сви су проглашени кривима, а изречено је и седам смртних казни.

46 Целокупан текст оптужнице пред Међународним војним трибуналом у Токију доступан на: <https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/indictment-international-military-tribunal-far-east?documentid=NA&pagenumber=13>, 10. април 2024.

47 Д. Гајић, *op. cit.*, 127.

пренесе у забачене и тешко освојиве делове острва у којима би свакако имао тактичку предност. У Манили, супротно наредби о евакуацији генерала Јамашите, остао је одређени контингент поморских јединица на челу са адмиралом Санџијем Ивабучијем под чију команду су стале и јединице безбедности града. Њихово остајање неминовно је значило и преузимање ефективне власти у Манили без конкретнијих комуникација са својим надређенима. Што је крах царске јапанске војске био неминовнији, то је страх од побуне у Манили био присутнији. Како би спречили побуну, поменуте јединице су чиниле незапамћене злочине где је само, примера ради током две недеље у месецу фебруару 1945. године убијено око 8.000 цивила.⁴⁸ Бројчано надмоћније и опремљеније снаге Сједињених Америчких Држава су јуна 1945. године готово у потпуности овладале Филипинима, осим дела у регији Лузон који је силом прилика пао формалном капитулацијом Јапана августа 1945. године. Победа Сједињених Америчких Држава неминовно је значила хапшење и извођење генерала Јамашите пред суд. Према параграфу 29, Посебног наређења 120, Главног штаба Копнене војске Сједињених Америчких Држава издатог почетком октобра 1945. године, суд је био сачињен од Војне комисије која је бројала 5 генерала од којих нико није био правник.⁴⁹ Генерал Јамашита, поред наведених злочина у Манили, теретио се између осталог и за масовне злочине над цивилном популацијом у провинцији Батанга као и за злочине над америчким ратним заробљеницима.⁵⁰ Са тим у вези, тужилаштво је заузело став да је поменути генерал противправно занемарио и пропустио да испуни своју дужност као командант и да надзире деловање своје војске, дозвољавајући им да учине злочине и друга тешка дела против Американаца и њихових савезника, превасходно Филипинаца, чиме су прекршени закони рата. Као потпора оптужбама користили су чланови појединих конвенција о којима је у раду већ било речи. Члан 1 Додатка четврте Хашке конвенције из 1907. године, члан 10 десете Хашке конвенције из 1907. године. Из Женевске конвенције Црвеног крста од 1929. године коришћен је члан 26, док је члан 63 узет из Конвенције о опхођењу према ратним заробљеницима из 1929. године. Треба истаћи да је за тужилаштво командна одговорност била саздана од четири елемента, први дужност команданта да надзире своје подређене, други пропуштање да реагује у складу са раније утврђеним обавезама, трећи знање о злочинима и четврти се тицао извршења злочина од стране подређених. Напросто, тужиоци су инсистирали на томе да је Јамашита или свесно дозволио или тајно наредио вршење ратних злочина, али да је у сваком случају знао за њих.⁵¹ Водећи се у великој мери наводима тужилаштва судско

48 Д. Марковић, *op. cit.*, 66.

49 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 9.

50 Целокупна текст пресуде генералу Јамашити доступан на: <https://www.legal-tools.org/doc/c574e3/pdf/>, 14. април 2024.

51 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 90.

веће, примећујући обрасце по којима су обучавани амерички официри, својом одлуком такође није оставило могућност да генерал не зна за злочине подређених.⁵² Истине ради, тужилаштво, а ни судско веће никако нису успевали да недвосмислено докажу да је генерал Јамашита експлицитно наредио или знао за чињење злочина, већ су напросто инсистирали на ставу да је морао знати путем објективног мерила и путем посредног закључивања. Тако је суд у свом образложењу осуђујуће пресуде из децембра 1945. године рекао: „Ако су убиства и силовања, као изопачени осветољубиви акти, чињени веома распрострањено, те ако није било ефективних покушаја команданта да такве криминалне акте открије и контролише, командант се мора сматрати одговорним, чак и кривично одговорним за противправне акте његових трупа, у зависности од природе и околности које су постојале у окружењу“.⁵³ Даље, у свом закључку веће је навело две есенцијалне компоненте, прва је гласила да злочини почињени дуж Филипинских острва „нису били спорадичног карактера, већ су у многим случајевима били систематски надзирани од стране јапанских официра, као и других представника власти“. Други део закључка тицао се пропуста генерала Јамашите да „обезбеди ефективну контролу над својим трупама, као што су захтевале околности“. Током децембра 1945. године, одлука судског већа два пута је пролазила кроз ревизије од стране *Staff Judge Advocate*, те је тако у првој направљена промена елемента знања о злочинима у *могућности да се о злочинима зна*, додајући још једну обавезу команданта, а то је да захтева константно обавештавање о радњама подређених. О конфузности и мањкавости читавог поступка у многومه говори друга ревизија која се враћа на првобитно становиште да је генерал Јамашита *знао* за злочине и да је његова обавеза била да казни починиоце злочина.⁵⁴

Што се тиче одбране генерала Јамашите, његов маневарски простор је у доброј мери био сужен што у погледу концепта командне одговорности које је тужилаштво наметнуло, англосаксонског начина вођења поступка, тако и у погледу доказивања. Ноторна чињеница је била да су злочини учињени тако да доказивање њиховог непостојања било је излишно, а са друге стране технички је било неизводљиво доказивање о постојању евентуалног одвраћања од чињења злочина, јер се већина потчињених официра која је могла да сведочи налазила у јапанском затвору Сугамо.⁵⁵ Као једино решење одбрани генерала Јамашите наметало се обраћање Врховном суду Сједињених Америчких Држава. У свом обраћању генерал Јамашита је као доказ своје невиности истицао да се он у то време налазио на географски потпуно другом месту где није било адекватних средстава комуникације и да зато није могао бити упознат са злочинима који су се чинили, није могао

52 М. Шкулић, *op. cit.*, 170.

53 Оваквим приступом био је одбијен став који је одбрана генерала Јамашите заузела, а тицао се максиме *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Д. Марковић, *op. cit.*, 67.

54 W. H. Parks, *op. cit.*, 32–35.

55 М. Шкулић, *op. cit.*, 171.

да их спречи и није могао да казни учиниоце. Врховни суд са друге стране, „пилатовски“ је избегао да уопште одлучује о кривици генерала Јамашите, већ се позабавио питањем надлежности суда који му је судио, постојању обавезе команданта да спречи акте кршења ратног права као и његове одговорности у случају да пропусти да реагује. Врховни суд тако није преиначио одлуку судског већа, међутим издвојена мишљења двојице судија Марфија и Ратлица су занимљива са позиција некога ко се није слагао са одлуком суда. Судија Марфи је истакао да водећи се ставом већине судија у будућности „ниједан човек на положају команданта у војсци од наредника до генерала неће моћи да избегне осуду“.⁵⁶ Поменути судија је у саставу свог издвојеног мишљења, бавећи се стањем на терену, представио и једну апсурду чињеницу да су управо трупе Сједињених Америчких Држава својим дејствима изазвале немогућност комуникације и конекције између генерала Јамашите и осталих јапанских трупа, за шта су га касније теретили.⁵⁷ Као што је речено, Врховни суд није преиначио одлуку, стога је генерал Јамашита на основу пресуде као осуђени ратни злочинац погубљен фебруара 1946. године. Уз много правничких, термилошких неусаглашености и мањкавости овај случај изразит допринос је имао како у наредним процесима у Токију и Нирнбергу тако и у даљем међународноправном формирању института командне одговорности.

Потребно је навести и један пример са суђења пред Трибуналом за Далеки исток током ког се на специфичан начин проширио опсег примене института командне одговорности и на цивилне личности. На оптуженичкој клупи, поред осталих 27 личности, нашао се и представник политичког врха, Коки Хирота као министар спољних послова за време Другог светског рата. Током поступка је било утврђено да је министар био одговоран за логоре у којима су се налазили ратни заробљеници. Одговорност се огледала у чињеници да је поред тога што је био обавештаван, министар Хирота постављао команданте логора који су својим војницима издавали наређења о злостављању заробљеника. Оваквим поступањем према ставу судског већа био је прекршен Правилник четврте Хашке конвенције из 1907. године који забрањује било какву врсту злостављања или присвајања ратних заробљеника од стране окупатора. Судско веће је стога министра Хироту сматрало одговорним те му је изречена смртна казна која је и извршена децембра 1948. године.⁵⁸

Уз суђење најугицајнијим личностима Трећег рајха, у Нирнбергу је спроведено и низ других потпроцеса пред америчким војним судом, а у склопу америчких окупационих снага на тлу Немачке. Основ за суђења био

56 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 93–94.

57 М. Бабић, „Командна одговорност и заједнички злочиначки подухват у међународном и унутрашњем кривичном праву“, *Релевантна истраживања примене Међународног кривичног права у националном праву*, Удружење за Међународно кривично право, Београд, 2012, 213.

58 Г. Гајић, *op. cit.*, 128.

је Закон број 10 Контролног савета у чијем члану 2 ставу 2 се злочинцем сматра свако, без обзира на држављанство или својство, ко је злочин учи- нио као главни извршилац, саучесник, наредбодавац, подстрекач, просто се сагласио или учествовао у плановима који су довели до извршења зло- чина.⁵⁹ Истина, овде се експлицитно не помиње командна одговорност, већ је она у случају који ћемо даље у тексту обрадити, примењена на основу широкоприхваћеног тумачења горе наведеног члана као и на основу иску- става стечених у поступку против генерала Јамашите. Један од два случаја који су имали додирних тачака са применом института командне одговор- ности био је случај Врховне командне.⁶⁰ У питању су били Вилхелм фон Леб и осталих тринаест високорангираних официра Вермахта, а у вези са њихо- вим војним активностима на просторима окупираних територија. Теретили су се по свим тачкама оптужнице с тим да су две од четири тачке биле у вези са одговорношћу за радње подређених.⁶¹ Пресуда коју је суд донео, одбијајући да у потпуности примени аналогију са случајем Јамашита, у великој мери је допринела схватању да не мора сваки надређени да одговора за дела подређених. Примера ради чланови штаба не могу одговарати за дела подређених јер они у опису својих задужења немају ефективну кон- тролу над неком од јединица.⁶² Са тим у вези, као основ за постојање одго- ворности била су неходна два елемента, директан однос између надређе- ног и подређеног, као и лично занемаривање дужности, а у конкретном случају то су била Хитерова наређења о убијању цивила и непријатељских официра која су наведени официри путем командног ланца прослеђивали до редова.⁶³ Врло је важан био допринос ове пресуде за даљи развитак инсти- тута командне одговорности. Наиме, командант у савременим ратним дејствима своје команде често разлаже и делегира другим официрима који у том ланцу преузимају део одговорности на себе да ће задата команда бити на ваљан начин извршена. У случају да се командна одговорност посматра у тоталитету, ван контекста и разумевања функције командног ланца онда би се сваки председник, са овлашћењима врховног команданта оружаних снага, могао сматрати одговорним. Такође, утицај ове пресуде извршен је и на нивоу нијансирања одговорности на основу обавеза команданта. Дру- гим речима, неће се на исти начин тумачити надлежност а потом и одго- ворност команданта одређеног подручја као надлежност и одговорност команданта који има ефективну контролу над јединицама.⁶⁴

59 Злочини наведени у члану 2 Закона 10 Контролног савета били су исти као и у Статуту Међународног војног трибунала у Нирнбергу.

60 Други случај је носио назив „Таоци“.

61 W. H. Parks, *op. cit.*, 38–40.

62 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 97.

63 Д. Марковић, *op. cit.*, 65.

64 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 98.

4. ЗАКЉУЧАК

У раду су приказани корени и најважнији моменти у развоју института командне одговорности до краја прве половине 20. века. У извесној мери се може рећи да је конкретни институт често био у додиру са политичким приликама одређене епохе, као и читаво право уосталом, што се могло видети на примеру ратова на тлу САД током 19. века. Ипак, непосредно након Другог светског рата настајали су међународни војни судови који су представљали најважнију тачку, како за читаво међународно право, тако и за развој и коначно дефинисање командне одговорности. Међутим, како су се оружани сукоби, трвења међу народима и распад држава настављали даље током 20. века, тако је институт наилазио на нова искушења до свог коначног дефинисања, доношењем Римског статута Међународног кривичног суда. Не треба изоставити и чињеницу да је схватањем важности конкретног института он постепено постајао и саставни део унутрашњих законодавстава држава. Све ово ипак ни до данас није довело до недвосмислене примењивости института командне одговорности у пракси. Делом је то последица и различитих *post festum* учитања, праву до тада непознатих тумачења пред појединим *ad hoc* судовима, а све зарад стицања политичких поена и креирања агенде у оквиру које би се појединац или група сматрала апсолутним кривцима. Овакве тенденције указују само на ком су удару темељи међународног права као својеврсне бране у погледу одбране виталних интереса једне суверене и међународно признате државе. Правницима тако остаје нада и могућност да даље улажу своје напоре како би увођењем различитих механизма међународно право, као једну од најмлађих грана права, заштитили од различитих политичких утицаја и двоструких стандарда што би у коначници значило, ако ништа друго барем делимично релаксирање тренутно, изузетно компликованих односа на глобалном нивоу.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић М., „Командна одговорност и заједнички злочиначки подухват у међународном и унутрашњем кривичном праву“, *Релевантна истраживања примене Међународног кривичног права у националном праву*, Удружење за Међународно кривично право, Београд, 2012.
- Гајић Г., *Командна одговорност у међународном кривичном праву*, Истраживачки центар Бања Лука, Бања Лука, 2017.
- Игњатовић А., *Командна одговорност у међународном кривичном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 2002.
- Игњатовић А., „Командна одговорност у теорији и пракси међународног кривичног права“, *Војно дело*, 4-5/2002.
- Kaseze A., *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005.

- Марковић Д., *Командна одговорност*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2013.
- Maljković A., *Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok-Tokijski proces*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.
- Nirnbërška presuda*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1948.
- Parks W. H., „Command Responsibility for War Crimes“, *Military Law Review*, Vol. 62, 1/1973.
- Петровић М. М., „Либеров код-век и по једне велике кодификације“, *Српска њолиџичка мисао*, 1/2014.
- Ристивојевић Б., *Одговорност за радње њоџичињеној у међународном кривичном љраву:командна одговорност*, Библиотека Матице српске, Нови Сад, 2003.
- Horwitz S., „The Tokyo Trial“, *International Conciliation*, Vol. 62, 1950.
- Су С., *Умеће ратовања*, Укронија, Београд, 2021.
- Шкулић М., *Међународно кривично љраво*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022.
- Шурлан Т., *Злочин љроџив човечностџи у међународном кривичном љраву*, Службени гласник, Београд, 2011.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- Амерички принципи ратовања из 1775. године, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/contcong_06-30-75.asp.
- Либеров кодекс, https://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp#art71
- IV Хашка конвенција из 1907. године, https://www.isac-fund.org/download/MHP-zbirka_2013.pdf.
- Версајски мировни уговор из 1918. године, https://www.census.gov/history/pdf/treaty_of_versailles-112018.pdf.
- „Декларација о зверствима“ из 1943. године, www.cvce.eu/content/publication/2004/2/12/699fc03f-19a1-47f0-aec0-73220489efcd/publishable_en.pdf.
- Лондонски споразум из 1945. године, <https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/archivefiles/London%20Agreement%20by%20United%20Nations%2C%208%20August%201945.pdf>.
- Потсдамска декларација из 1945. године, <http://www1.udel.edu/History-old/figal/hist371/assets/pdfs/potsdam.pdf>.
- Оптужница пред Међународним војним трибуналом за Далеки исток из 1946. године, <https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/indictment-international-military-tribunal-far-east?documentid=NA&pagenumber=13>.
- Пресуда генералу Јамашита из 1946. године, <https://www.legal-tools.org/doc/c574e3/pdf/>.

Ognjen Bojanić*

HISTORICAL ROOTS OF THE INSTITUTE OF COMMAND RESPONSIBILITY IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Summary

Observing the army and the police as iron, strictly disciplined and organized sectors, it can undoubtedly be said that they are one of the most complex systems on which states and all other forms of social communities rested in history. In this regard, in order to ensure their more effective action, it was necessary to establish a clear relationship between superior and subordinate, or as the ancient military leader Clearchus said: "A soldier should fear his superior more than his enemies". However, as in history the position of a superior implied unlimited broad powers and the punishment most often threatened only in the event of a cataclysmic defeat in the war, gradually and over a long period of time the question of his responsibility for the commands he issued was introduced. Thus, from the beginning of the 20th century, it could be clearly seen for the first time that the institution of command responsibility was being introduced through the back door, and to the extent that international law had been developed until then. Gaining more and more awareness, and going through the horrors of two world wars and the trial of those responsible for their outbreak, on the international level there was an increasing need to create a widely accepted, supranational criminal law that would also contain a definition of command responsibility and on the basis of which it would be prosecuted persons for potentially committed criminal acts.

Key words: international criminal law, criminal acts, institute of command responsibility.

---

* Graduated lawyer, Faculty of Law, University of Belgrade, volunteer at the Institute for International Politics and Economics, ognjenbojanic1234@gmail.com.